

Tytuł II. Pokrewieństwo i powinowactwo

Dział I. Przepisy ogólne

Art. 61⁷. [Pokrewieństwo]

§ 1. Krewnymi w linii prostej są osoby, z których jedna pochodzi od drugiej. Krewnymi w linii bocznej są osoby, które pochodzą od wspólnego przodka, a nie są krewnymi w linii prostej.

§ 2. Stopień pokrewieństwa określa się według liczby urodzeń, wskutek których powstało pokrewieństwo.

Spis treści

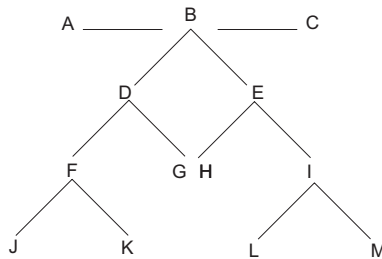
	Nb		Nb
1. Krewni w linii prostej	1	5. Stopień pokrewieństwa	5
2. Definicja krewnych	2	6. Przysposobienie	6
3. Krewni w linii prostej	3	7. Osoby najbliższe i osoby bliskie . .	7
4. Krewni w linii bocznej	4		

- 1. Krewni w linii prostej.** Zgodnie z *art. 1 § 1 i 2 PrRodzD*, krewnymi w linii prostej były osoby, z których jedna pochodziła od drugiej. Krewnymi w **linii bocznej** były osoby, które pochodziły od wspólnego przodka, ale nie były ze sobą spokrewnione w linii prostej. Stopień pokrewieństwa oznaczało się według liczby urodzeń, wskutek których powstało pokrewieństwo. Wobec niezamieszczenia w KRO przepisu analogicznego do *art. 1 PrRodzD*, i wskutek tego istniejącej luki, w orzecznictwie i w piśmiennictwie przy określaniu linii oraz stopnia pokrewieństwa, a także przy oznaczaniu wstępnych i zstępnych, korzystano z ustaleń utrwalonych pod rządem przepisów *PrRodzD*. Tak więc np. matka i syn byli uważani za krewnych w linii prostej pierwszego stopnia, dziadek i wnuk za krewnych w linii prostej drugiego stopnia, a bracia rodzeni lub przyrodni za krewnych w linii bocznej drugiego stopnia (zob. wyd. 1 niniejszego Komentarza, Wprowadzenie Nb 9).
- 2. Definicja krewnych.** Dodany przez ustawę z 6.11.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw art. 61⁷ w § 1 określa, kim są krewni w linii prostej i w linii bocznej, a w § 2 definiuje **stopnie pokrewieństwa**. Regulacja ta jest wzorowana na *art. 1 PrRodzD*.
- 3. Krewni w linii prostej.** Krewnymi w linii prostej są osoby, z których jedna pochodzi od drugiej (art. 61⁷ § 1 zd. 1). Słowo „pochodzi” zostało w tym przepisie użyte w szerokim znaczeniu. Nie chodzi tu bowiem jedynie o bezpośrednie pochodzenie jednej osoby od drugiej, polegające na istnieniu stosunku prawnego macierzyństwa (art. 61⁹ i nast.) albo ojcostwa (art. 62 i nast.), ale również o pochodzenie pośrednie, np. wnuka od dziadka. Krewnymi w linii prostej **są zarówno** wstępnicy (ascendenci), np. ojciec, dziadek, pradziadek, jak i zstępni (descendenci), np. córka, wnuczka, prawnuczka. Przepisy KRO z natury rzeczy regulują przede wszystkim stosunki prawne między rodzicami a dziećmi (przepisy o pochodzeniu dziecka, przepisy ogólne o stosunkach między rodzicami a dziećmi, przepisy o władzy rodzicielskiej, przepisy o kontaktach z dzieckiem, przepisy o obowiązku alimentacyjnym). Jednakże nie-

które przepisy prawa odnoszą się do pokrewieństwa w linii prostej (np. art. 14 § 1 i art. 128 KRO, art. 57 PrSpółdz, art. 48 § 1 pkt 2 i art. 545 § 1 pkt 2 KPC, art. 40 § 1 pkt 3 i art. 560 § 1 KPK) bądź do tożsamego z nim pojęcia wstępnego i zstępnego (np. art. 129 § 1 KRO, art. 996 i 1041 KC, art. 115 § 11 KK, art. 261 § 1 KPC i art. 83 § 1 KPA).

4. **Krewni w linii bocznej.** Krewnymi w linii bocznej są osoby, które pochodzą od 4 wspólnego przodka, a nie są krewnymi w linii prostej (art. 61⁷ § 1 zd. 2). Krewnymi w linii bocznej jest **przede wszystkim** rodzeństwo, zarówno rodzone, jak i przyrodnie (bo wystarczy jeden wspólny przodek), ciotka, wuj, stryj, a także dalsi krewni, nazywani potocznie kuzynami, np. brat (siostra) cioteczny, wujeczny albo stryjeczny, siostrzeniec (siostrzenica), bratanek (bratanica) itp. Przepisy dotyczące rodzeństwa odnoszą się jednak wyłącznie do rodzeństwa rodzzonego albo przyrodniego. Należy tu wymienić w szczególności przepisy KRO (art. 14 regulujący małżeńską przeszkodę pokrewieństwa, art. 58 § 1, art. 103, 107 § 2 dotyczące wspólnego wychowywania się rodzeństwa, art. 113⁶ odnoszący się do kontaktów rodzeństwa, przepisy o obowiązku alimentacyjnym, przepisy o opiece nad rodzeństwem), a także KC (art. 931–940 o dziedziczeniu ustawowym), KK (art. 115 § 11), KPC (art. 87 § 1, art. 261 § 1, art. 545 § 1 pkt 2 i art. 976 § 1), KPK (art. 40 § 1 pkt 3 i art. 560 § 1) i KPA (art. 83 § 1).

5. **Stopień pokrewieństwa** określa się według **liczby urodzeń**, wskutek których 5 powstało pokrewieństwo (art. 61⁷ § 2).

Na przedstawionym wykresie np. J i B są spokrewnieni w trzecim stopniu linii prostej, F i C w trzecim stopniu linii bocznej, a K i L w szóstym stopniu linii bocznej.

6. **Przysposobienie.** Przez przysposobienie powstaje między przysposabiającym 6 a przysposobionym taki stosunek, jak między rodzicami a dziećmi. Przysposobiony nabywa prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa w stosunku do krewnych przysposabiającego. **Skutki** przysposobienia rozciągają się na zstępnego przysposobionego. Ustają natomiast prawa i obowiązki przysposobionego wynikające z pokrewieństwa względem jego krewnych, jak również prawa i obowiązki tych krewnych względem niego (art. 121).

7. **Osoby najbliższe i osoby bliskie.** Przepisy polskiego prawa posługują się 7 również pojęciami osób najbliższych i osób bliskich, które jednak nie są tożsame z pokrewieństwem w rozumieniu komentowanego artykułu. Według KK, którego przepisy wielokrotnie odwołują się do **pojęcia osób najbliższych** (podobnie jak przepisy KPK, KKW i wielu innych aktów normatywnych), takimi osobami są: małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca

we wspólnym pożyciu (art. 115 § 11 KK). Jeszcze częściej przepisy odwołują się do pojęcia osób bliskich (m.in. art. 149 § 2 KRO, art. 446 § 2, art. 908 § 3 i art. 923 KC, art. 533, 548 § 3, art. 561 § 3, art. 576 § 1 i art. 1087 KPC), a niektóre z nich je definiują. Zgodnie z art. 2 ust. 5 SpółdzMieszkU, osobą bliską jest zstępny, wstępny, rodzeństwo, dzieci rodzeństwa, małżonek, osoba przysposabiająca i przysposobiona oraz osoba, która pozostaje faktycznie we wspólnym pożyciu. Według art. 4 pkt 13 GospNierU, przez osobę bliską należy rozumieć zstępnych, wstępnych, rodzeństwo, dzieci rodzeństwa, małżonka, osoby przysposabiające i przysposobione oraz osobę, która pozostaje ze zbywcą faktycznie we wspólnym pożyciu. W art. 691 § 1 KC wprawdzie nie wspomina się o osobach bliskich (a więc inaczej niż według pierwotnego brzmienia przepisu), natomiast wymienia się takie osoby, którymi są: małżonek niebędący współnajemcą lokalu, dzieci najemcy i jego współmałżonka, inne osoby, wobec których najemca był obowiązany do świadczeń alimentacyjnych, oraz osoba, która pozostawała faktycznie we wspólnym pożyciu z najemcą. Stosownie do ustawy z 26.10.1995 r. o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 79 ze zm.) osobami bliskimi są: małżonek, który nie pozostaje z posiadaczem rachunku we wspólności ustawowej, wstępni, zstępni, rodzeństwo oraz osoba, która pozostaje faktycznie we wspólnym pożyciu małżeńskim z posiadaczem rachunku oszczędnościowo-kredytowego. Wspomniane definicje odnoszą się wyłącznie do ustaw, w których zostały zamieszczone.

Art. 61⁸. [Powinowactwo]

§ 1. Z małżeństwa wynika powinowactwo między małżonkiem a krewnymi drugiego małżonka. Trwa ono mimo ustania małżeństwa.

§ 2. Linię i stopień powinowactwa określa się według linii i stopnia pokrewieństwa.

		Spis treści		
		Nb	Nb	
1. Definicja powinowactwa	1	5. Konsekwencje powinowactwa w innych niż prawo rodzinne dyscyplinach prawnych	5	
2. Stosunek powinowactwa	2	6. Odesłanie	6	
3. Wyłączenie	3	7. Powinowactwo jako stosunek cywilnoprawny	7	
4. Następstwa powinowactwa	4			

1 1. **Definicja powinowactwa** została zamieszczona w art. 61⁸ § 1, którego treść odpowiada art. 26 uchylonemu przez ustawę z 6.11.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw. **Źródłem powinowactwa** jest stosunek rodzinny powstały w następstwie zawarcia małżeństwa, chwilą zaś powstania powinowactwa jest chwila zawarcia małżeństwa. Powinowactwo więc nie powstaje w wypadku tzw. *matrimonium non existens*. Natomiast stosunek ten powstaje, choćby małżeństwo zostało zawarte wbrew istnieniu którejkolwiek z przeskód małżeńskich. Powinowactwo istnieje między jednym z małżonków a krewnymi drugiego z małżonków. Również zatem pokrewieństwo naturalne i prawne (w wyniku przysposobienia) odgrywa rolę w powstaniu stosunku powinowactwa (dziecko przysposobione przez jednego z małżonków jest powinowatym w stosunku do współmałżonka osoby przysposabiającej).

2 2. **Stosunek powinowactwa.** Z art. 61⁸ zd. 1 wynika, że stosunek powinowactwa **istnieje między** jednym z małżonków a krewnymi w linii prostej oraz bocznej

jego współmałżonka. Linie i stopnie powinowactwa określa się analogicznie do linii i stopni pokrewieństwa (art. 61⁸ § 2), np. brat żony jest spowinowacony z jej mężem w drugim stopniu linii bocznej.

3. Wyłączenie. Nie ma stosunku powinowactwa między:

3

- 1) jednym z małżonków a osobą, która pozostaje w związku małżeńskim z krewnym drugiego z małżonków;
- 2) jednym z małżonków a powinowatymi drugiego z małżonków;
- 3) powinowatymi jednego z małżonków a powinowatymi drugiego z małżonków;
- 4) krewnymi jednego z małżonków a krewnymi drugiego z małżonków.

4. Następstwa powinowactwa. Z powinowactwem przepisy prawa łączą określone konsekwencje prawne bardziej jednak ograniczone aniżeli wynikające z pokrewieństwa. Występują one w sferze prawa rodzinnego oraz w sferze wielu innych dziedzin prawa. Do **istotniejszych** następstw prawnych powinowactwa należą w prawie rodzinnym:

- 1) przeszkoda małżeńska przewidziana w art. 14;
- 2) przynależność pasierba do rodziny w rozumieniu art. 23 i 27 (zob. uw. do tych przepisów);
- 3) możliwość nadania pasierbowi nazwiska ojczyzna (art. 90);
- 4) możliwość przysposobienia, które spowoduje zmianę dotychczasowego miejsca zamieszkania przysposobianego w Polsce na miejsce zamieszkania w innym państwie, bez ograniczenia przewidzianego w art. 114² § 1 (art. 114² § 2);
- 5) obowiązek alimentacyjny między macochą lub ojczymem a pasierbem (art. 144).

5. Konsekwencje powinowactwa w innych niż prawo rodzinne dyscyplinach prawnych mają głównie na celu zapobieganie ewentualnemu naruszeniu przez powinowatych bezstronności. Tak trafnie wywodzi *J. Strzebińczyk*, Udział powinowatych dziecka w jego utrzymaniu i wychowaniu dziecka według KRO, Wrocław 1985, s. 11.

6. Odesłanie. Szczególnie wyraźnie dostrzega się to w przepisach **prawa spadkowego i w przepisach proceduralnych**; np. powinowaty pierwszego i drugiego stopnia osoby, dla której w testamencie została przewidziana jakakolwiek korzyść, nie może być świadkiem przy sporządzaniu testamentu (art. 957 KC); zgodnie z art. 115 § 11 KK, osobą najbliższą jest m.in. małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo oraz powinowaty w tej samej linii lub stopniu; stosunek powinowactwa jest jedną z przyczyn wyłączenia sędziego (zob. art. 48 § 1 pkt 2 i § 2 oraz art. 379 pkt 4 KPC); przepisy dotyczące wyłączenia sędziego odnoszą się odpowiednio do wyłączenia ławnika oraz innych organów sądowych, a także prokuratora (art. 54 KPC); z przyczyn, z jakich można wyłączyć sędziego, strona może domagać się wyłączenia biegłego lub tłumacza; powinowatym w linii prostej bez ograniczenia stopnia oraz powinowatym w linii bocznej w stopniu drugim przepisy KPC przyznają prawo odmowy złożenia zeznań w charakterze świadka z wyłączeniem spraw o prawa stanu z wyjątkiem sprawy o rozwód (art. 261 § 1 zd. 3 KPC). W odniesieniu do skutków powinowactwa w postępowaniu karnym zob. np. art. 40 § 1 pkt 3, art. 44, 47 i 146 § 1 KPK; co do skutków powinowactwa w postępowaniu administracyjnym zob. art. 24 § 1 pkt 2, art. 25 § 1 pkt 1, art. 83 § 1 i art. 84 § 2 oraz art. 145 § 1 pkt 3 KPA.

7. Powinowactwo jako stosunek cywilnoprawny. Powinowactwo jest niewątpliwie, obok pokrewieństwa, najtrwalszym stosunkiem cywilnoprawnym. Można nawet bronić poglądu, że powinowactwo jest trwalsze od pokrewieństwa, skoro stosunek pokrewieństwa może być unicestwiony ze skutkiem *ex tunc* (zaprzeczenie

macierzyństwa, zaprzeczenie ojcostwa, ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa). Jedynie w wypadku, gdy małżeństwo jest nieistniejące, nie istnieje również stosunek powinowactwa. Natomiast **unieważnienie małżeństwa** pociąga za sobą ustanie *ex tunc* stosunku powinowactwa, którego podstawę stanowił unieważniony związek. Analogicznego skutku nie powoduje ustanie małżeństwa wskutek śmierci, uznania za zmarłego lub orzeczenia rozwodu. Zob. też A. *Wojdyła*, Ustanie i unieważnienie małżeństwa a powinowactwo, NP 1988, Nr 10–12.

Dział IA. Rodzice i dzieci

Rozdział I. Pochodzenie dziecka

Oddział 1. Macierzyństwo

Art. 61⁹. [Matka dziecka]

Matką dziecka jest kobieta, która je urodziła.

		Spis treści	
		Nb	Nb
I. Uwagi ogólne o pochodzeniu dziecka, macierzyństwie i ojcostwie	1–9	3. Niezmienność statutu ustalenia i zaprzeczenia macierzyństwa lub ojcostwa	12
1. Zakres regulacji	1	4. Jurysdykcja krajowa sądów polskich	13
2. Pojęcie macierzyństwa	2	5. Statut uznania ojcostwa	14
3. Pojęcie ojcostwa	3	6. Statut uznania ojcostwa dziecka poczętego	15
4. Trzy sposoby ustalenia ojcostwa	4	7. Dwustronne umowy międzynarodowe	16
5. Macierzyństwo i ojcostwo prawne i biologiczne	5	8. Literatura	17
6. Macierzyństwo i ojcostwo prawne i biologiczne	6	III. Zasada <i>mater semper certa est</i>	18–22
7. Macierzyństwo i ojcostwo prawne i biologiczne	7	1. Chwila powstania stosunku prawnego macierzyństwa	18
8. Macierzyństwo jako przesłanka ustalenia ojcostwa	8	2. Zasada <i>mater semper certa est</i>	19
9. Literatura	9	3. Zasada <i>mater semper certa est</i> w wypadkach sztucznego poczęcia dziecka	20
II. Ustalenie i zaprzeczenie pochodzenia dziecka w prawie międzynarodowym prywatnym	10–17	4. Macierzyństwo zastępcze	21
1. Zakres regulacji	10	5. Matka biologiczna a matka prawna	22
2. Właściwość prawa ojczystego dziecka	11	IV. Przepisy intertemporalne	23
		1. Zasada bezpośredniego działania nowej ustawy	23

I. Uwagi ogólne o pochodzeniu dziecka, macierzyństwie i ojcostwie

- 1 1. Zakres regulacji.** Przepisy o pochodzeniu dziecka zostały zamieszczone w Tytule II Dziale Ia Rozdziale I w Oddziałach 1 i 2 KRO (art. 61⁹–86). Regulują one następujące kwestie: ustalenie macierzyństwa (art. 61⁹–61¹¹, 61¹⁵ i 61¹⁶), zaprzeczenie macierzyństwa (art. 61¹²–61¹⁶), ustalenie ojcostwa małżeńskiego (art. 62 § 1 i 2), zaprzeczenie ojcostwa (art. 62 § 3, art. 63–71), ustalenie ojcostwa pozamałżeńskiego (art. 72), uznanie ojcostwa (art. 73–77), ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa (art. 78–83), sądowe ustalenie ojcostwa (art. 84 i 85) oraz legitymację prokuratora w sprawach o ustalenie lub zaprzeczenie ojcostwa oraz o ustalenie

bezskuteczności uznania ojcostwa (art. 86). Przepisy o postępowaniu odrębnym w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi (a więc w sprawach o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa, a także o rozwiązanie przysposobienia) znajdują się w Części pierwszej Księdze pierwszej Tytuł VII Dziale II KPC (art. 453–458). Z kolei art. 55 ust. 1 PrPrywM określa prawo właściwe dla ustalenia i zaprzeczenia pochodzenia dziecka. **Pochodzenie dziecka** według wymienionych przepisów oznacza zatem: ustalenie macierzyństwa, ustalenie ojcostwa *sensu largo* (zob. niżej Nb 6), zaprzeczenie macierzyństwa, zaprzeczenie ojcostwa i ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa, czyli, inaczej mówiąc, dochodzenie macierzyństwa lub ojcostwa zarówno pozytywne, jak i negatywne.

2. Pojęcie macierzyństwa. Przez macierzyństwo należy rozumieć stosunek prawny 2 łączący kobietę i jej dziecko, który powstaje z chwilą urodzenia dziecka przez kobietę. **Stosunek macierzyństwa**, zgodnie z art. 18 Konstytucji RP, znajduje się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej (zob. ponadto art. 68 ust. 3 i art. 71 ust. 2 Konstytucji RP).

3. Pojęcie ojcostwa. Przez ojcostwo należy rozumieć stosunek prawny łączący 3 mężczyznę i jego dziecko. Stosunek ten, podobnie jak stosunek macierzyństwa (art. 61⁹), powstaje z chwilą **urodzenia się** dziecka. Natomiast stosunek biologiczny ojcostwa powstaje z chwilą poczęcia dziecka.

4. Trzy sposoby ustalenia ojcostwa. Polskie prawo przewiduje trzy sposoby usta- 4 lenia ojcostwa:

- 1) **domniemanie** pochodzenia dziecka od męża matki (art. 62),
- 2) **uznanie** ojcostwa (art. 72),
- 3) **ustalenie** ojcostwa na mocy orzeczenia sądu (art. 72).

Pierwszy sposób dotyczy ojcostwa małżeńskiego, dwa następne – pozamałżeńskie. W pierwszym wypadku źródłem powstania stosunku prawnego jest zdarzenie prawne *sensu stricto* (urodzenie się dziecka w czasie trwania małżeństwa albo przed upływem trzystu dni od jego ustania), w drugim – czynność prawna skuteczna *ex tunc*, w trzecim – konstytutywne orzeczenie sądu skuteczne *ex tunc*.

5. Macierzyństwo i ojcostwo prawne i biologiczne. Od macierzyństwa i ojcostwa 5 prawnego należy odróżnić macierzyństwo i ojcostwo biologiczne (faktyczne). Skoro ustawodawca przyjmuje zasadę *mater semper certa est* (zob. niżej Nb 19), mogłoby to oznaczać, że *de lege lata* nie jest potrzebne rozróżnianie macierzyństwa biologicznego i prawnego, które w każdym wypadku powinny być tożsame. Jednakże tylko matka jest pewna, ale nie zawsze, **ojciec zaś niepewny** (*mater semper certa est, pater incertus*). Pojawianie się na wokandach sądów spraw o ustalenie bądź zaprzeczenie pochodzenia dziecka wskazuje jednak na istnienie wyjątków od wspomnianej zasady, w konsekwencji więc konieczność odróżnienia dwóch rodzajów stosunków macierzyństwa i ojcostwa – biologicznego i prawnego – wynika z samego faktu uznania dopuszczalności wspomnianych powodów. Stosunki biologiczne macierzyństwa i ojcostwa powstają z chwilą poczęcia dziecka.

6. Macierzyństwo i ojcostwo prawne i biologiczne. Różnica między macierzyń- 6 stwem prawnym i biologicznym polega przede wszystkim na tym, że w pierwszym wypadku mamy do czynienia ze stosunkami prawnymi, w drugim zaś z okolicznościami faktycznymi. Macierzyństwo (ojcostwo) biologiczne oznacza bowiem obiektywny **fakt pochodzenia** danego dziecka od danej kobiety (mężczyzny), będący następstwem zdarzenia naturalnego, polegającego na zapłodnieniu matki dziecka

przez mężczyznę, a następnie urodzeniu dziecka przez kobietę. Stwierdzeniem takiego pochodzenia zajmują się nauki medyczne i biologiczne, z prawnego zaś punktu widzenia macierzyństwo (ojcostwo) biologiczne ma znaczenie ze względu na postulat zgodności aktu stanu cywilnego ze stanem rzeczywistym. Macierzyństwo (ojcostwo) biologiczne powstaje, jak już wyżej wspomniano (Nb 5), z chwilą poczęcia dziecka, zaś stosunek prawny macierzyństwa (ojcostwa) – z chwilą urodzenia się dziecka.

7 7. Macierzyństwo i ojcostwo prawne i biologiczne. Odróżnienie macierzyństwa i ojcostwa prawnego od macierzyństwa i ojcostwa biologicznego jest doniosłe nie tylko z teoretycznego, lecz także z praktycznego punktu widzenia. Istnieją bowiem sytuacje, w których macierzyństwo (ojcostwo) biologiczne istnieje bez stosunku prawnego macierzyństwa (ojcostwa) albo odwrotnie. Doświadczenie wskazuje zresztą na to, że w praktyce wspomniane sytuacje o wiele częściej występują w wypadku ojcostwa niż macierzyństwa. Potwierdza to zasadność **reguły *mater semper certa est, pater incertus***.

8 8. Macierzyństwo jako przesłanka ustalenia ojcostwa. W polskim prawie macierzyństwo (biologiczne, a w konsekwencji również prawne) jest przesłanką istnienia ojcostwa (biologicznego, a w konsekwencji również prawnego). Oznacza to, że:

- 1) dopóki **nie zostanie ustalony** stosunek prawny macierzyństwa, dopóty nie można ustalić stosunku prawnego ojcostwa; nie można zatem w żaden sposób ustalić ojcostwa w stosunku do dziecka, którego matka jest nieznaną, choćby określony mężczyzna był bez wątpienia ojcem biologicznym dziecka (zob. orz. SN z 26.5.1956 r., I CR 672/55, OSN 1957, Nr 1, poz. 23);
- 2) istnienie stosunku prawnego macierzyństwa stanowi nie tylko **przesłankę ustalenia ojcostwa**, lecz także stwarza istotną gwarancję zgodności ojcostwa prawnego z biologicznym (domniemanie pochodzenia dziecka od męża matki – art. 62 § 1 i 2, potwierdzenie ojcostwa przez matkę dziecka – art. 73 § 1, domniemanie ojcostwa mężczyzny, który obcował z matką dziecka w tzw. okresie koncepcyjnym, tj. między trzecimsetnym a sto osiemdziesiątym pierwszym dniem przed urodzeniem się dziecka – art. 85 § 1);
- 3) prawomocne orzeczenie przez sąd ustalenia macierzyństwa powoduje **powstanie ojcostwa** małżeńskiego (art. 62) oraz umożliwia ustalenie ojcostwa pozamałżeńskiego (art. 72 § 1);
- 4) prawomocne **orzeczenie** przez sąd **zaprzeczenia macierzyństwa** powoduje odpadnięcie *ex tunc* ojcostwa związanego z tym macierzyństwem, niezależnie od tego, w jaki sposób powstał stosunek prawny ojcostwa.

9 9. Literatura. W literaturze dotyczącej pochodzenia dziecka zob.: *D. Abłażewicz*, Umowa o macierzyństwo zastępcze i jej dopuszczalność na tle prawa polskiego, RiP 2008, Nr 3–4; *J. Akińczka*, Dopuszczalność zastępstwa podmiotowego w postępowaniu o ustalenie ojcostwa, Studia Prawnoustrojowe 2005, t. IV; *K. Bagan-Kurluta*, Mater semper certa est. Rozważania nad trzema koncepcjami macierzyństwa, [w:] Rozprawy cywilistyczne. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Drozdowi, Warszawa 2013; *taż*, Macierzyństwo zastępcze a adopcje – symbioza czy konkurencja?, Miscellanea Historico-Iuridica 2014, t. 13, Nr 2; *taż*, Czyje dziecko, czyje? Kilka uwag o pochodzeniu dziecka na tle umów macierzyństwa zastępczego, Miscellanea Historico-Iuridica 2016, t. 15, Nr 1; *B. Bajor*, Ustalenie ojcostwa dziecka pełnoletniego. Uwagi do art. 76 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, [w:] Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Nr 821. Acta Iuris Stetinensis 6. Kodeks rodzinny i opiekuńczy po wielkich nowelizacjach,

Szczecin 2014; *A. Bieliński*, Niektóre aspekty dowodu z badania krwi dziecka, PS 2002, Nr 4; *tenże*, Prawne aspekty analizy kodu genetycznego (DNA), PS 2001, Nr 6; *E. Bieniek, P. Lewandowski*, Dopuszczalność ustalenia ojcostwa przez ojca dziecka pozamałżeńskiego, Pal. 2012, Nr 7/8; *W. Broniewicz*, W kwestii powództwa prokuratora o zaprzeczenie ojcostwa, NP 1963, Nr 2; *Z. Czarnik*, Problemy prawne sztucznego poczęcia dziecka, Przegląd Powszechny 1990, Nr 11; *Z. Czarnik, J. Gajda*, Ochrona prawna dziecka poczętego in vitro i pozostającego poza organizmem matki (uwagi de lege lata i de lege ferenda), NP 1990, Nr 10–12; *Z. Czarnik, M. Majcher*, Macierzyństwo zastępcze w prawie polskim, Przegląd Powszechny 1993, Nr 2; *B. Deskiewicz*, Udział prokuratora w postępowaniu o zaprzeczenie pochodzenia dziecka poczętego w drodze sztucznej inseminacji heterologicznej, Prok. i Pr. 2007, Nr 9; *B. Dobrzański*, Domniemanie z art. 5 pr. rodz. w razie uznania męża za zmarłego, PN 1948, Nr 7–8; *A. Dyoniak*, Pozycja prawna dziecka urodzonego w następstwie implantacji embrionu, NP 1989, Nr 1; *tenże*, Wpływ woli osób bezpośrednio zainteresowanych na powstanie stosunku prawnego rodzice – dzieci w przypadku nienaturalnej prokreacji, SP 1993, Nr 2–3; *tenże*, Status prawny dziecka pochodzącego z postmortalnej inseminacji albo postmortalnej implantacji embrionu, SP 1993, Nr 4; *tenże*, Pozycja nasciturusa na obszarze majątkowego prawa prywatnego, RPEiS 1994, Nr 3; *tenże*, Status prawny dziecka pochodzącego z postmortalnej inseminacji albo postmortalnej implantacji embrionu, [w:] Wspomagana prokreacja ludzka – zagadnienia legislacyjne, Poznań 1996; *tenże*, Wpływ woli osób bezpośrednio zainteresowanych na powstanie stosunku prawnego rodzice – dzieci w przypadku nienaturalnej prokreacji, [w:] Wspomagana prokreacja ludzka – zagadnienia legislacyjne, Poznań 1996; *M. Działyńska*, Postępowanie lekarza przy dokonywaniu zabiegu sztucznej inseminacji kobiety zamężnej, RPEiS 1985, Nr 1; *taż*, Pochodzenie dziecka od małżonków, Poznań 1987; *taż*, Sądowe ustalenie ojcostwa na tle badań akt sądowych, RPEiS 1988, Nr 1; *taż*, Pochodzenie dziecka, [w:] Rodzina w świetle prawa i polityki społecznej, Poznań 1990; *taż*, Sądowe ustalenie ojcostwa w prawie rodzinnym wybranych państw europejskich, SP 1991, Nr 4; *taż*, Macierzyństwo zastępcze, SP 1993, Nr 1; *taż*, Pochodzenie dziecka, ustalenie macierzyństwa i ojcostwa, [w:] Konwencja o prawach dziecka. Wybrane zagadnienia prawne i socjalne, Poznań 1994; *taż*, Problematyka prawna macierzyństwa zastępczego, [w:] Wspomagana prokreacja ludzka – zagadnienia legislacyjne, Poznań 1996; *taż*, Sytuacja prawna dziecka poczętego w następstwie sztucznej inseminacji, [w:] Wspomagana prokreacja ludzka – zagadnienia legislacyjne, Poznań 1996; *taż*, Postępowanie lekarza przy dokonywaniu zabiegów wspomagannej prokreacji, [w:] Wspomagana prokreacja ludzka – zagadnienia legislacyjne, Poznań 1996; *M. Dziewanowska*, Macierzyństwo zastępcze z pobudek altruistycznych, *Studia Iuridica* 2012, Nr 55; *A. Franusz*, Interwencja uboczna w procesie o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, [w:] Ochrona małżeństwa i rodziny w Polsce. Zagadnienia prawne, Olsztyn 2015; *M. Frasz, D. Abłażewicz*, Reżim prawny macierzyństwa zastępczego na tle porównawczym, *Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego* 2008, vol. 6; *J. Gajda*, Matka jako podmiot wyrażający zgodę na uznanie dziecka poczętego (art. 77 § 2 KRO), *AUWr, Prawo i Administracja* 1993, Nr 30; *tenże*, Zgoda matki na uznanie dziecka poczętego, PS 1994, Nr 5; *tenże*, Prawo rodzinne w dobie rozwoju technik sztucznej prokreacji, [w:] Czy potrzebna jest w Polsce zmiana prawa rodzinnego i opiekuńczego, red. *B. Czech*, Katowice 1997; *M. Gałązka*, Prawo karne wobec prokreacji pozaustrojowej, Lublin 2005; *D. Garbal*, Macierzyństwo zastępcze – uwagi na tle systemu prawa polskiego, *Metryka* 2013, Nr 1; *A. Gręda*,

Dowód z badań DNA w sprawach o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, Pal. 2015, Nr 3/4; *taż*, Interwencja uboczna w sprawach o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, Pal. 2016, Nr 7/8; C. Grzeszyk, Problematyka prawno-biologiczna ustalania ojcostwa, NP 1991, Nr 1–3; S. Grzybowski, Charakterystyka prawna aktu uznania dziecka oraz konsekwencje przeprowadzonej oceny, NP 1957, Nr 4; J. Gwiazdomorski, Dochodzenie i zaprzeczenie macierzyństwa, SC 1974, t. XXIV; *tenże*, Błąd mężczyzny, który uznał dziecko nie swoje, NP 1974, Nr 5; *tenże*, Uznanie ojcostwa dziecka, Biblioteka Palestry, Warszawa 1976; *tenże*, Sądowe ustalenie ojcostwa, Biblioteka Palestry, Warszawa 1977; *tenże*, Pochodzenie dziecka od męża matki, SC 1977, t. XXVIII; H. Haak, Pochodzenie dziecka. Komentarz, Toruń 1997; J. Haberko, Charakter prawny uznania dziecka, RPEiS 1999, Nr 2; *taż*, Kilka uwag na temat zgody na zabieg medyczny wyrażanej przez małżonka w trybie art. 68 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, RPEiS 2010, Nr 1; *taż*, Dopuszczalność stosowania technik wspomaganego medycznie rozrodu w przypadku związków partnerskich – de lege lata i de lege ferenda, [w:] Związki partnerskie. Debata na temat projektowanych zmian prawnych, Toruń 2013; *taż*, Dziecko poczęte jako najbliższy członek rodziny, [w:] Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Nr 821. Acta Iuris Stetinensis 6. Kodeks rodzinny i opiekuńczy po wielkich nowelizacjach, Szczecin 2014; *taż*, Uznanie ojcostwa w świetle projektowanego art. 75(1) K.r.o., Metryka 2015, Nr 1; B. Hofmański, Przyczynek do problematyki współczesnictwa procesowego po stronie pozwanej w sprawach o ustalenie ojcostwa, NP 1982, Nr 3–4; *tenże*, Problematyka sądowego ustalenia ojcostwa, gdy na korzyść dziecka nie przemawia domniemanie z art. 85 § 1 KRO, NP 1983, Nr 5; *tenże*, Obliczanie okresów z art. 85 § 1 i art. 68 § 2 oraz z art. 62, 67, 68 § 1 KRO z tabelami, Warszawa 1986; E. Holewińska-Łapińska, Skutki prawne uznania dokonanego przez mężczyznę nie będącego ojcem dziecka, NP 1972, Nr 7–8; *taż*, Uznanie dziecka według kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, Warszawa 1979; *taż*, Unieważnienie uznania dziecka w świetle orzecznictwa sądów polskich w latach 1977–1978, ZN IBPS 1982, Nr 16; *taż*, Rola prawdy genetycznej w decyzji zainteresowanych osób o ustaleniu pochodzenia dziecka od ojca wskutek uznania w świetle orzecznictwa sądów powszechnych w 2011 roku, [w:] Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Nr 821. Acta Iuris Stetinensis 6. Kodeks rodzinny i opiekuńczy po wielkich nowelizacjach, Szczecin 2014; *taż*, Kwestionowanie uznania dziecka i uznania ojcostwa w orzecznictwie sądów powszechnych w 2011 r., [w:] Studia i analizy Sądu Najwyższego, t. VII, Warszawa 2014; *taż*, Pozbawienie ojca władzy rodzicielskiej w wyroku ustalającym ojcostwo – refleksje na tle orzecznictwa sądów powszechnych, [w:] Sine ira et studio. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu, Warszawa 2016; *taż*, Proces o ustalenie ojcostwa w aspekcie realizacji praw ojców, Prawo w działaniu 2016, t. 25; J. Ignatowicz, Proces o ustalenie ojcostwa i o roszczenia z nim związane, NP 1950, Nr 12; NP 1951, Nr 1; *tenże*, Stan cywilny i jego ochrona, An. UMCS; *tenże*, Kilka uwag o procesie o ustalenie ojcostwa i o alimenty po śmierci domniemanego ojca, NP 1956, Nr 4; *tenże*, Uregulowanie stosunków prawnorodzinnych i prawno osobowych w nowym prawie o aktach stanu cywilnego, PiP 1987, Nr 2; A. Jakubecki, Charakter powództw o ustalenie i zaprzeczenie pochodzenia dziecka oraz o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa, Polski Proces Cywilny 2011, Nr 3; M. Jasiakiewicz, Uznanie dziecka poczętego, NP 1984, Nr 2; T. Justyński, Nadużycie prawa w polskim prawie cywilnym, Kraków 2000; R. Kaczor, Wytoczenie powództwa przez prokuratora w sprawach o ojcostwo, RiP 2011, Nr 17/18; P. Kartasiński, Sporządzenie nowego aktu urodzenia

dla dziecka, w przypadku obalenia domniemania jego pochodzenia od męża matki. Uwagi na tle art. 67 ust. 1 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, *Metryka* 2016, Nr 1; *I. Koper*, Ograniczenia możliwości kwestionowania ustalonej prawnie więzi filiacyjnej dziecka w drodze powództwa o unieważnienie uznania dziecka oraz ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa, [w:] *Sine ira et studio*. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu, Warszawa 2016; *K. Korzan*, Charakter i skutki wyroków ustalających ojcostwo i zaprzeczających ojcostwo oraz zagadnienie legitymacji, *Prace Prawnicze UŚ* 1975, Nr 6; *J. Krajewski*, Zdolność procesowa małoletniej matki w procesie o ustalenie ojcostwa, *NP* 1957, Nr 12; *D. Krekora-Zajęc*, Zgoda na badania genetyczne przeprowadzane w celu zaprzeczenia ojcostwa, *PiP* 2011, Nr 2; *taż*, Prawo do poznania matki biologicznej według krajowego prawa rodzinnego, *SP* 2014, Nr 1; *taż*, Dowodzenie w procesie o ustalenie pochodzenia dziecka, [w:] *Dowodzenie w procesach cywilnych, gospodarczych i administracyjnych*, Olsztyn 2014; *taż*, Wykorzystanie testów genetycznych w postępowaniu o ustalenie ojcostwa, *Problemy Kryminalistyki* 2014, Nr 286; *K. Krzekotowska*, Sytuacja prawna dziecka urodzonego wskutek sztucznego zapłodnienia, *NP* 1982, Nr 5–6; *taż*, Inseminatio artificialis a sytuacja prawna dziecka, *PiP* 1988, Nr 6; *Z. Krzemiński*, Sądowe ustalenie ojcostwa – orzecznictwo, doktryna, komentarz, Warszawa 1966; *tenże*, Legitymacja czynna w procesie o ustalenie ojcostwa, *Pal.* 1966, Nr 1; *tenże*, Czy biologiczny ojciec dziecka pozamałżeńskiego jest uprawniony do wytoczenia pozwu o ustalenie swego ojcostwa w sytuacji, gdy matka dziecka się na to nie zgadza, *Pal.* 1991, Nr 1–2; *tenże*, Ojcostwo i alimenty. Teksty prawne. Komentarze. Orzecznictwo SN. Wzory pism sądowych, Warszawa 1993; *tenże*, Sądowe ustalanie ojcostwa – zagadnienia wybrane, *MoP* 1994, Nr 7; *tenże*, Kto jest legitymowany czynnie do wytoczenia sprawy o zaprzeczenie macierzyństwa?, *MoP* 1998, Nr 3; *A. Kuśnierz*, Odmowa matki udzielenia zgody na uznanie dziecka przez rzeczywistego ojca, *NP* 1956, Nr 6; *B. Kwiatkowska*, Udowodnienie zarzutu exceptio plurium concumbentium a zmiany podmiotowe po stronie pozwanej w procesie o ustalenie ojcostwa, *Metryka* 2014, Nr 1; *M. Lebensztejn*, Macierzyństwo zastępcze – problemy etyczne i prawne, *Miscellanea Historico-Iuridica* 2014, t. 13, Nr 2; *K. Lipiński*, Zaprzeczenie pochodzenia dziecka z małżeństwa, *PZS* 1953, Nr 8; *A. Luba*, Urodzenie jako usługa – dylematy wokół kwestii dopuszczalności umowy o macierzyństwo zastępcze na gruncie polskiego porządku prawnego, *Przegląd Prawniczy UW* 2014, Nr 2; *M. Łączkowska*, Stosunek prawny pokrewieństwa a pochodzenie genetyczne, [w:] *Księga jubileuszowa Profesora Tadeusza Smoczyńskiego*, Toruń 2008; *taż*, Ustalanie macierzyństwa i ojcostwa w przypadku zabiegów medycznie wspomaganey prokreacji ludzkiej, *Acta Iuris Stetinensis* 2011, Nr 2; *A. Majchrzak, J. Mikołajczyk, J. Pułka*, Instytucja zaprzeczenia oraz ustalenia ojcostwa w teorii i w praktyce, *Edukacja Prawnicza* 2012, Nr 11; *Z. Mańk*, Ustalenie ojcostwa, Warszawa 1975; *J. Marciniak*, Czy uznanie może być negotium claudicans?, *PiP* 1959, Nr 11; *T. Marcinkowski*, Badania serologiczne w dochodzeniu ojcostwa, Warszawa 1973; *tenże*, Naprzemienne wykluczenie ojcostwa dwu pozwanych w przypadku noszącym cechy nadpłodnienia lub dodatkowego zajścia w ciążę, *NP* 1974, Nr 2; *T. Marcinkowski, J. Marcinkowski, M. Krzymańska*, Obliczanie stopnia prawdopodobieństwa ojcostwa na podstawie badań serologicznych bliźniąt zróżnicowanych fenotypowo, *NP* 1975, Nr 9; *J. Mazurkiewicz*, Dopuszczalność sądowego ustalenia ojcostwa dziecka poczętego, *RPEiS* 1974, Nr 4; *tenże*, Uznanie dziecka poczętego, *SP* 1975, Nr 4; *tenże*, Uwagi o ustaleniu i zaprzeczeniu ojcostwa małżeńskiego przed urodzeniem dziecka, *AUWr, Prawo i Administracja* 1976, Nr 8;

E. Mędrzycka, Z problematyki uznania dziecka, BMS 1957, Nr 11; *A. Nawrocka*, Transkrypcja zagranicznego aktu urodzenia a domniemanie ojcostwa męża matki, *Metryka* 2016, Nr 1; *M. Nazar*, Zakres legitymacji czynnej w sprawach o wzruszenie ojcostwa – uwagi na marginesie skargi konstytucyjnej, *RiP* 2007, Nr 1; *M. Nesterowicz*, Problemy prawne nowych technik sztucznego poczęcia dziecka, *PiP* 1985, Nr 2; *tenże*, Problem uregulowań prawnych sztucznej prokreacji i inżynierii genetycznej, [w:] *Prawo a medycyna u progu XXI w.*, red. *M. Filar*, Toruń 1987; *tenże*, Prokreacja medycznie wspomagana i inżynieria genetyczna – konieczność regulacji prawnych, *PiM* 2006, Nr 2; *A. Ogrodnik-Kalita*, Uznanie ojcostwa przez mężczyznę, który ukończył 16 lat, a nie ma ukończonych lat 18, *Studia Prawnicze KUL* 2013, Nr 3; *Z. Orczykowska-Świątkowska, B. Wystouchowa*, Badania antropologiczne w sądowym dochodzeniu ojcostwa, *PiP* 1967, Nr 8–9; *J. Ostojka*, Sytuacja prawna dziecka urodzonego w drodze postmortalnej implantacji embrionu in vitro, *Prawo i Medycyna* 2012, Nr 2; *taż*, Problem tzw. macierzyństwa zastępczego a prawo dziecka do poznania własnej tożsamości, *RiP* 2012, Nr 22; *B. Oszkinis*, Charakter prawny powództw o ustalenie macierzyństwa, *MoP* 2012, Nr 1; *J. Panowicz-Lipska*, Problematyka pochodzenia dziecka w nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, *RiP* 2010, Nr 14/15; *J. Petkiewicz*, Macierzyństwo w znowelizowanym kodeksie rodzinnym i opiekuńczym. Studenckie Zeszyty Naukowe 2011, Nr 21; *S. Piechocki*, Aspekty prawne sztucznego zapłodnienia i implantacji embrionu, *NP* 1983, Nr 6; *M. Piechowiak*, Filozoficzne aspekty regulacji prawnych dotyczących życia ludzkiego we wczesnych stadiach rozwoju. Zagadnienia podstawowe, [w:] *Wspomagana prokreacja ludzka – zagadnienia legislacyjne*, Poznań 1996; *tenże*, Moralne aspekty medycznego wspomaganie prokreacji – uwagi dla ustawodawcy, [w:] *Wspomagana prokreacja ludzka – zagadnienia legislacyjne*, Poznań 1996; *K. Pietrzykowski*, Powództwo o zaprzeczenie macierzyństwa, *NP* 1977, Nr 7–8; *tenże*, Jeszcze o uznaniu dziecka poczętego, *NP* 1985, Nr 1; *tenże*, Zakres stosowania konstrukcji nadużycia prawa w sprawach o prawa stanu, *SP* 1988, Nr 3; *tenże*, Legitymacja czynna mężczyzny w procesach o pochodzenie dziecka, *RiP* 2006, Nr 1; *tenże*, Powództwo o zaprzeczenie macierzyństwa, *Przegląd Prawniczy UW* 2011, Nr 1–2; *tenże*, Charakter prawny uznania ojcostwa, [w:] *Sine ira et studio. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu*, Warszawa 2016; *B. Popielski*, Zapłodnienie pozaustrojowe w świetle etyki i prawa, *Problemy Rodziny* 1987, Nr 1; *tenże*, Zapłodnienie pozaustrojowe w świetle etyki i prawa, [w:] *Prawo a medycyna u progu XXI w.*, red. *M. Filar*, Toruń 1987; *J. Preussner-Zamorska*, Czy można mówić o nieważności uznania dziecka. Uwagi na tle polskiego KRO, *SC* 1982, t. XXXII; *Z. Radwański*, Stanowisko prawne dziecka poczętego w następstwie sztucznego unosiennienia matki, *Prace Naukowe UŚ*, Nr 314, *SIS*, t. V, Katowice 1979; *tenże*, Konstytucyjna ochrona małżeństwa, macierzyństwa i rodziny, [w:] *Prace cywilistyczne. Księga pamiątkowa dla uczczenia 40-lecia pracy naukowej profesora Jana J. Winiarza*, Warszawa 1990; *M. Regent-Lechowicz*, Ochrona macierzyństwa i rodziny w rozwiązaniach kodeksu rodzinnego, *Rada Narodowa – Gospodarka – Administracja* 1980, Nr 3; *T. Rowiński*, Powództwo o ustalenie i zaprzeczenie macierzyństwa, *NP* 1964, Nr 12; *tenże*, Proces o zaprzeczenie ojcostwa, *NP* 1966, Nr 7–8; *T. Rucki*, Medyczne uwarunkowania wspomaganego rozrodu, [w:] *Wspomagana prokreacja ludzka – zagadnienia legislacyjne*, Poznań 1996; *P. Rusak*, Umowa o macierzyństwo zastępcze a współczesne państwo prawa, [w:] *Praworządność i co dalej...? Stalowa Wola* 2012; *M. Safjan*, Prawo wobec ingerencji w naturę ludzkiej prokreacji, Warszawa 1990; *tenże*, O metodach rozwiązywania dylematów bioetyki,

PiP 1992, Nr 5; *A. Schulz*, Urodzenie dziecka przez zastępczą matkę i jego prywatnoprawne konsekwencje w świetle pierwszych orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, *Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne*, 2016, t. 7; *J. Sehn*, Dowód z podobieństwa (dziecka) na niepodobieństwo (ojca), *BMS* 1960, Nr 12; *E. Skrzydło-Tefelska*, Uznanie dziecka w prawie prywatnym międzynarodowym, *Ossolineum* 1990; *taż*, Uznanie dziecka dokonywane na styku różnych systemów prawnych, [w:] *Obrót prawny z zagranicą w sprawach stanu cywilnego*. Konkordat, Lublin 1997; *T. Smyczyński*, Pojęcie i status prawny ludzkiej istoty poczętej, [w:] *Wspomagana prokreacja ludzka – zagadnienia legislacyjne*, Poznań 1996; *tenże*, Aksjologiczne podstawy dopuszczalności wspomaganej prokreacji ludzkiej, [w:] *Wspomagana prokreacja ludzka – zagadnienia legislacyjne*, Poznań 1996; *tenże*, Tezy w sprawie projektu prawnej regulacji medycznie wspomaganej prokreacji i ochrony prawnej zarodka ludzkiego, [w:] *Wspomagana prokreacja ludzka – zagadnienia legislacyjne*, Poznań 1996; *tenże*, Prawo filiacyjne i alimentacyjne po reformie z 2008 r., *KPP* 2010, Nr 2; *tenże*, Nowa konstrukcja normatywna uznania ojcostwa, [w:] *Rodzina w naukach prawnych. Zbiór studiów*, Szczecin 2012; *tenże*, Charakter prawny orzeczenia rozstrzygającego o pochodzeniu dziecka, [w:] *Proces cywilny. Nauka – kodyfikacja – praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, Warszawa 2012; *T. Sokołowski*, Sytuacja prawna małoletniej matki przed urodzeniem dziecka, *RPEiS* 1995, Nr 3; *L. Stecki, J. Winiarz, J. Gajda*, Prawo dziecka do poznania swego pochodzenia genetycznego (dwugłos), *PiP* 1990, Nr 10; *W. Stojanowska*, Art. 194 § 3 KPC w procesie o ustalenie ojcostwa a udowodnienie prawdziwości zarzutu plurium concumbentium, *PiP* 1973, Nr 8–9; *taż*, Exceptio plurium concumbentium w prawie polskim, Warszawa 1974; *taż*, Badania antropologiczne jako środek do wykrywania prawdy w procesie o ojcostwo, *ZN IBPS* 1975, Nr 1; *taż*, Ojcostwo prawne a ojcostwo biologiczne, Warszawa 1985; *taż*, Postulowany model procesu o ustalenie ojcostwa jako konsekwencja wprowadzenia do praktyki sądowej dowodu z badań DNA, [w:] *Księga jubileuszowa Profesora Tadeusza Smyczyńskiego*, Toruń 2008; *W. Stojanowska, D. Miścicka-Słiwka*, Dowód z badań DNA a inne dowody w procesach o ustalenie ojcostwa, Warszawa 2000; *W. Stojanowska, P. Wypierowska*, Uznanie ojcostwa w toku procesu o ustalenie ojcostwa przez mężczyznę będącego stroną w tym postępowaniu, *Zeszyty Prawnicze UKSW* 2013, Nr 13.2; *J. Strzebińczyk*, Sugestie zmian w obrębie polskiego prawa filiacyjnego (pod rozważę ustawodawcy), [w:] *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego* Nr 821. *Acta Iuris Stetinensis* 6. Kodeks rodzinny i opiekuńczy po wielkich nowelizacjach, Szczecin 2014; *A. Sylwestrzak*, Uznanie ojcostwa w polskim prawie rodzinnym, *Metryka* 2012, Nr 1; *F. Szczepański*, Kurator w procesie o zaprzeczenie ojcostwa, *BMS* 1957, Nr 1; *Z. Szczerkowska*, Badania biologiczne w sądowym ustalaniu ojcostwa, Kraków 1998; *Z. Szcotkowa*, Antropologia w dochodzeniu ojcostwa, Warszawa 1985; *A. Szpunar*, Stosowanie art. 5 Kodeksu cywilnego w sprawach o prawa stanu, *PiP* 1981, Nr 6; *tenże*, Skutki wyroku uwzględniającego powództwo o zaprzeczenie ojcostwa, *Pal.* 1989, Nr 2; *S. Szer*, Pokrewieństwo i opieka w świetle kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, *PiP* 1964, Nr 8–9; *B. Walaszek*, Trzy czy cztery sposoby ustalania ojcostwa w prawie polskim, *NP* 1958, Nr 1; *tenże*, Uznanie dziecka w prawie rodzinnym, Kraków 1958; *tenże*, Uznanie dziecka w Kodeksie rodzinnym, *PiP* 1958, Nr 1; *tenże*, Sądowe ustalenie nieślubnego ojcostwa w polskim prawie międzynarodowym prywatnym, Kraków 1959; *tenże*, Inseminatio artificialis a przepisy kodeksu rodzinnego, *Pal.* 1960, Nr 5; *tenże*, W kwestii instytucji uznania dziecka w ujęciu projektu kodeksu cywilnego, *PiP* 1960, Nr 8–9; *tenże*,

Z rozważań nad art. 42 kodeksu rodzinnego, NP 1961, Nr 4; *tenże*, Ustalenie ojcostwa małżeńskiego w polskim prawie rodzinnym, w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym, Kraków 1962; *K. Walczuk*, Zasada równości a regulacje dotyczące ojcostwa w art. 18 Konstytucji RP, [w:] Administracja, samorząd, prawo. Księga jubileuszowa z okazji pięćdziesięciolecia funkcjonowania Instytutu Administracji, Samorządu i Prawa Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Warszawa 2014; *A. Ważbiński*, Najnowsze osiągnięcia nauk przyrodniczych a kodeks rodzinny i opiekuńczy, Pal. 1966, Nr 5; *J. Widło*, Uznanie dziecka w prawie prywatnym międzynarodowym, [w:] Prawo rodzinne w Polsce i w Europie, Lublin 2005; *A. Wilk*, Ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa dokonanego w złej wierze, *Metryka* 2013, Nr 2; *J. Winiarz*, Zaprzeczenie ojcostwa i jego następstwa prawne, *An. UMCS* 1982, t. XXIX; *tenże*, Sądowe ustalenie ojcostwa – priorytet prawdy czy interesu?, *PiP* 1989, Nr 3; *J. Wistocki*, Badanie krwi w procesach o ojcostwo, Pal. 1959, Nr 5; *tenże*, Badanie cech dziedzicznych w procesach o ojcostwo, Pal. 1970, Nr 9–10; *H. Witczak*, Dowody biologiczne w sprawach o sądowe ustalenie ojcostwa, [w:] Prawo rodzinne w Polsce i w Europie, Lublin 2005; *P. Witczak*, Prawna sytuacja matek zastępczych, *Iustitia* 2016, Nr 2; *A. Wojdyła*, Powinowactwo w przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego – pojęcie, źródło, zakres podmiotowy, *RZN* 1989, Nr 7; *A. Wolter*, Urodzenie z małżeństwa, *DPP* 1947, Nr 12; *tenże*, Uznanie dziecka pozamałżeńskiego, *PiP* 1948, Nr 11; *tenże*, Reprezentacja małoletniego dziecka w procesie o zaprzeczenie ojcostwa, *NP* 1957, Nr 10; *J. Wójcikiewicz*, Identyfikacja człowieka na podstawie DNA, Pal. 1993, Nr 12; *A. Wudarski*, Ustalenie i weryfikacja pochodzenia a poczucie jakości życia. Zagadnienia wybrane w ujęciu prawnoporównawczym, *KPP* 2014, Nr 2; *A. Zajączkowski*, Zgoda na pobranie krwi w procesie cywilnym, *NP* 1972, Nr 7–8; *M. Zarzycka-Wesołowska*, Zarzut plurium concubentium a dowód z ekspertyzy antropologicznej w procesie o sądowe ustalenie ojcostwa, *SP* 1972, Nr 32; *R. Zegadło*, Czy przepisy o pochodzeniu dziecka wymagają zmian?, [w:] Prawo cywilne – stanowienie, wykładnia i stosowanie. Księga pamiątkowa dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Profesora Jerzego Ignatowicza, Lublin 2015; *A. Zielonacki*, Prawo do znajomości własnego pochodzenia, *SP* 1993, Nr 1.

II. Ustalenie i zaprzeczenie pochodzenia dziecka w prawie międzynarodowym prywatnym

- 10** 1. **Zakres regulacji.** Artykuł 55 PrPrywM zawiera pięć norm kolizyjnych w zakresie pochodzenia dziecka. Pierwsza dotyczy ustalenia i zaprzeczenia pochodzenia dziecka, to znaczy ustalenia i zaprzeczenia macierzyństwa i ojcostwa, druga – sądowego ustalenia ojcostwa, a trzy następne – uznania dziecka.
- 11** 2. **Właściwość prawa ojczystego dziecka.** Zgodnie z art. 55 ust. 1 PrPrywM, ustalenie i zaprzeczenie pochodzenia dziecka podlegają prawu ojczystemu dziecka z chwili jego urodzenia. Przepis ten określa **prawo właściwe** w czterech rodzajach spraw:
- 1) o ustalenie macierzyństwa,
  - 2) o zaprzeczenie macierzyństwa,
  - 3) o zaprzeczenie ojcostwa,
  - 4) o ustalenie ojcostwa.

Jeżeli jednak prawo ojczyste dziecka z chwili jego urodzenia nie przewiduje sądowego ustalenia ojcostwa, do sądowego ustalenia ojcostwa stosuje się prawo ojczyste

dziecka z chwili ustalenia pochodzenia dziecka (art. 55 ust. 2 PrPrywM). Lepsze było sformułowanie *art. 19 § 2 zd. 1 PrPrywM z 1965 r.*, który wprost wymieniał sprawy o ustalenie i zaprzeczenie ojcostwa lub macierzyństwa. Na aprobatę zasługuje natomiast wprowadzenie szczególnej normy kolizyjnej w sytuacji, gdy prawo ojczyste dziecka z chwili jego urodzenia nie przewiduje sądowego ustalenia ojcostwa. Musi jednakże dziwić, dlaczego ustawodawca nie wprowadził analogicznej regulacji w wypadku, gdy prawo ojczyste dziecka z chwili jego urodzenia nie przewiduje sądowego ustalenia macierzyństwa.

3. Niezmiennosc statutu ustalenia i zaprzeczenia macierzyństwa lub ojcostwa. Statut ustalenia i zaprzeczenia macierzyństwa lub ojcostwa jest w zasadzie niezmienny. Rozstrzyga on w szczególności o takich kwestiach, jak przesłanki ustalenia lub zaprzeczenia macierzyństwa i ojcostwa, domniemanie pochodzenia dziecka z małżeństwa, charakter tego domniemanie i jego przesłanki, zbieg dwu domniemań, dopuszczalność powództw o ustalenie i zaprzeczenie pochodzenia dziecka, legitymacja czynna i bierna, charakter i skutki prawne wyroków ustalających i zaprzeczających pochodzenie dziecka. Jednakże **statut ustalenia ojcostwa** jest zmienny w sytuacji, gdy prawo ojczyste dziecka z chwili jego urodzenia nie przewiduje sądowego ustalenia ojcostwa. **12**

4. Jurysdykcja krajowa sądów polskich. Według art. 1103 KPC, sprawy rozpoznawane w procesie należą do jurysdykcji krajowej, jeżeli pozwany ma miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu albo siedzibę w Polsce. Zgodnie z art. 1103² § 1 KPC, sprawy ze stosunków między rodzicami i dziećmi należą do **jurysdykcji krajowej** także wtedy, gdy dziecko albo przysposobiony lub przysposabiający mają miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Polsce lub powód, jeżeli nie jest nim dziecko, ma co najmniej od roku bezpośrednio przed wszczęciem postępowania miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Polsce, lub powód, jeżeli nie jest nim dziecko, jest obywatelem polskim i ma co najmniej od 6 miesięcy bezpośrednio przed wszczęciem postępowania miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu w Polsce, lub powód i pozwany są obywatelami polskimi. Jeżeli wszystkie osoby występujące jako strony są obywatelami polskimi oraz mają miejsce zamieszkania i miejsce zwykłego pobytu w Polsce, jurysdykcja sądów polskich jest wyłączna (art. 1103² § 2 KPC). **13**

5. Statut uznania ojcostwa. Zgodnie z art. 55 ust. 3 PrPrywM, uznanie dziecka podlega prawu ojczystemu dziecka z chwili jego uznania (zob. też wyr. SN z 18.3.1999 r., I CKN 1068/97, Prok. i Pr. 2000, Nr 1, poz. 36). W razie gdy prawo to nie przewiduje uznania dziecka, stosuje się prawo ojczyste dziecka z chwili jego urodzenia, jeżeli to prawo uznanie przewiduje. Ustawodawca posługuje się tu dawną terminologią („uznanie dziecka” zamiast „uznania ojcostwa”). **Statut uznania ojcostwa jest** w zasadzie **zmienny**, chyba że prawo ojczyste dziecka z chwili jego uznania nie przewiduje takiego uznania, a przewiduje je prawo ojczyste dziecka z chwili jego urodzenia. **14**

Statut uznania ojcostwa określa w szczególności takie zagadnienia, jak charakter prawny uznania, kwalifikacje personalne uznającego, wymaganie zgody określonych osób, dopuszczalność uznania po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności, dopuszczalność uznania po śmierci dziecka, przesłanki ważności uznania, w tym wpływ wad oświadczenia woli na ważność uznania, ustalenie **bezskuteczności** uznania ojcostwa. Forma uznania ojcostwa podlega prawu właściwemu dla tej czynności prawnej (właściwość *legis causae* – art. 25 ust. 1 zd. 1 PrPrywM). Wystarczy jednak zachowanie

formy przewidzianej przez prawo państwa, w którym czynność zostaje dokonana (*locus regit actum* – art. 25 ust. 1 zd. 2 PrPrywM). Przepisy art. 25 ust. 1 zd. 3 oraz art. 25 ust. 2 i 3 PrPrywM nie mają zastosowania do uznania ojcostwa.

15 6. Statut uznania ojcostwa dziecka poczętego. Według art. 55 ust. 4 PrPrywM, uznanie ojcostwa dziecka poczętego lecz nienarodzonego podlega prawu ojczystemu matki z **chwili** uznania.

16 7. Dwustronne umowy międzynarodowe. Prawo właściwe do **ustalenia i zaprzeczenia pochodzenia** dziecka zostało określone w następujących dwustronnych umowach międzynarodowych:

- 1) w umowie z Austrią o wzajemnych stosunkach w sprawach z zakresu prawa cywilnego oraz o dokumentach, podpisanej w Wiedniu 11.12.1963 r. (Dz.U. z 1974 r. Nr 6, poz. 33 ze zm.) – art. 29;
- 2) w umowie z Białorusią o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, sporządzonej w Mińsku 26.10.1994 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 128, poz. 619) – art. 30 ust. 1 i 2;
- 3) w umowie z Bułgarią o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisanej w Warszawie 4.12.1961 r. (Dz.U. z 1963 r. Nr 17, poz. 88 ze zm.) – art. 26;
- 4) w umowie z Czechosłowacją o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, podpisanej w Warszawie 21.12.1987 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 39, poz. 210 ze zm.) – art. 29 ust. 2;
- 5) w umowie z Estonią o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, pracowniczych i karnych, sporządzonej w Tallinie 27.11.1998 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 5, poz. 49) – art. 30 ust. 2;
- 6) w umowie z Francją o prawie właściwym, jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w zakresie prawa osobowego i rodzinnego, sporządzonej w Warszawie 5.4.1967 r. (Dz.U. z 1969 r. Nr 4, poz. 22 ze zm.) – art. 10 ust. 1 i 2;
- 7) w umowie z Jugosławią o obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych, podpisanej w Warszawie 6.2.1960 r. (Dz.U. z 1963 r. Nr 27, poz. 162) – art. 28; zgodnie z porozumieniem z 22.12.2006 r. między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Radą Ministrów Bośni i Hercegowiny o sukcesji prawnej Bośni i Hercegowiny w stosunku do umów zawartych między Rzeczpospolitą Polską a Socjalistyczną Federacyjną Republiką Jugosławii (M.P. z 2008 r. Nr 52, poz. 462) umowa zachowuje moc między tymi państwami; zgodnie z porozumieniem z 9.5.2007 r. między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Macedonii o uregulowaniu dwustronnych stosunków traktatowych (Dz.U. z 2009 r. Nr 27, poz. 163) umowa zachowuje moc między tymi państwami zgodnie z porozumieniem z 23.4.2009 r. między Rzeczpospolitą Polską a Czarnogórą o uregulowaniu dwustronnych stosunków traktatowych (M.P. z 2011 r. Nr 74, poz. 739) umowa zachowuje moc między tymi państwami;
- 8) w umowie z Koreą Północną o pomocy prawnej w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisanej w Phenianie 28.9.1986 r. (Dz.U. z 1987 r. Nr 24, poz. 135) – art. 20 ust. 1;
- 9) w umowie z Kubą o pomocy prawnej w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisanej w Hawanie 18.11.1982 r. (Dz.U. z 1984 r. Nr 47, poz. 247) – art. 28 ust. 1 i 2;
- 10) w umowie z Litwą o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, sporządzonej w Warszawie 26.1.1993 r. (Dz.U. z 1994 r. Nr 35, poz. 130 ze zm.) – art. 29 ust. 1 i 2;

- 11) w umowie z Łotwą o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, sporządzonej w Rydze 23.2.1994 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 110, poz. 534 ze zm.) – art. 31 ust. 1;
- 12) w umowie z Mongolią o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisanej w Warszawie 14.9.1971 r. (Dz.U. z 1972 r. Nr 36, poz. 244) – art. 29; późniejsza umowa z Mongolią o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, podpisana w Warszawie 19.10.1998 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 43, poz. 370), która nie zawiera przepisów wskazujących prawo właściwe do ustalenia i zaprzeczenia pochodzenia dziecka, nie uchyliła wyżej powołanej wcześniejszej umowy;
- 13) w umowie z Federacją Rosyjską o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych, sporządzonej w Warszawie 16.9.1996 r. (Dz.U. z 2002 r. Nr 83, poz. 750) – art. 28 ust. 1 i 2;
- 14) w umowie z Rumunią o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, sporządzonej w Bukareszcie 15.5.1999 r. (Dz.U. z 2002 r. Nr 83, poz. 752) – art. 33 ust. 1 i 2;
- 15) w umowie z Ukrainą o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych, sporządzonej w Kijowie 24.5.1993 r. (Dz.U. z 1994 r. Nr 96, poz. 465 ze zm.) – art. 28 ust. 2;
- 16) w umowie z Węgrami o obrocie prawnym w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisanej w Budapeszcie 6.3.1959 r. (Dz.U. z 1960 r. Nr 8, poz. 54 ze zm.) – art. 34;
- 17) w umowie z Wietnamem o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, sporządzonej w Warszawie 22.3.1993 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 55, poz. 289) – art. 28.

Inne umowy dwustronne zawarte przez Polskę nie zawierają przepisów kolizyjnych w zakresie ustalenia i zaprzeczenia pochodzenia dziecka.

8. Literatura. W literaturze zob. *J. Jodłowski*, Uznawanie i wykonywanie w Polsce wyroków zagranicznych w sprawach o pochodzenie i alimenty, SC 1975, t. XXV–XXVI; *A. Mączyński*, Międzynarodowe prawo rodzicielskie w ustawodawstwach państw europejskich, KPP 1992, Nr 1–4; *K. Przybyłowski*, Kodyfikacyjne zagadnienia polskiego prawa międzynarodowego prywatnego, SC 1964, t. V; *tenże*, Nowe polskie unormowanie problematyki kolizyjnej prawa prywatnego międzynarodowego, SC 1966, t. VIII; *J. Rajski*, O projektowanych przepisach nowego prawa rodzinnego międzynarodowego, NP 1962, Nr 6; *J. Skąpski*, Zasada równości płci w odniesieniu do stosunków między rodzicami a dziećmi (łącznie z adopcją) w socjalistycznych systemach prawa międzynarodowego prywatnego ze szczególnym uwzględnieniem prawa polskiego, SP 1978, Nr 3; *E. Skrzydło-Tefelska*, Uznanie dziecka w prawie prywatnym międzynarodowym, Ossolineum 1990; *M. Sośniak*, Klauzula porządku publicznego w prawie międzynarodowym prywatnym, Warszawa 1961; *M. Sośniak, B. Walaszek, E. Wierzbowski*, Międzynarodowe prawo rodzinne, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969; *M. Tomaszewski*, Les règles générales des conflits de lois en matière de filiation en droit international privé polonais, [w:] La Filiation, Colloque franco – polonais, Poznań 8–10 Octobre 1974, Ossolineum 1977; *H. Trammer*, Polska jurysdykcja krajowa i prawo właściwe w sprawach o ustalenie ojcostwa pozamałżeńskiego, NP 1971, Nr 3; *B. Walaszek*, Sądowe ustalenie nieślubnego ojcostwa w polskim prawie międzynarodowym prywatnym, Kraków 1959; *tenże*, Uznanie dziecka w polskim prawie międzynarodowym prywatnym, Kraków

1959; *tenże*, Sądowe ustalenia pozamałżeńskiego macierzyństwa w polskich normach kolizyjnych, ZN UJ 1962, Nr 9; *tenże*, Ustalenie ojcostwa małżeńskiego w polskim prawie rodzinnym, w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym, Kraków 1962; *E. Wierzbowski*, Normy kolizyjne prawa rodzinnego i spadkowego w umowach zawartych między PRL a krajami socjalistycznymi, [w:] Prawo rodzinne i spadkowe europejskich państw socjalistycznych, t. I, Warszawa 1965; *tenże*, Międzynarodowy obrót prawny w sprawach cywilnych, Warszawa 1971; *K. Zawada*, Klauzula porządku publicznego w prawie prywatnym międzynarodowym, NP 1979, Nr 4.

III. Zasada *mater semper certa est*

18 1. **Chwila powstania stosunku prawnego macierzyństwa.** Sporny może być problem, czy stosunek prawny macierzyństwa powstaje z chwilą poczęcia, czy urodzenia się dziecka. W krótkim okresie obowiązywania art. 8 § 2 KC (wprowadzonego przez ustawę z 7.1.1993 r., Dz.U. Nr 17, poz. 78 ze zm., następnie zaś uchylonego przez ustawę z 30.8.1996 r., Dz.U. Nr 139, poz. 646 ze zm.), który przyznawał dziecku poczętemu (*nasciturusowi*) **pełną zdolność prawną** w zakresie stosunków niemajątkowych i warunkową (pod warunkiem zawieszającym) w zakresie stosunków majątkowych, można było bronić poglądu, że macierzyństwo powstawało z chwilą poczęcia dziecka.

Obecnie bardziej uzasadniony jest pogląd przeciwny, według którego stosunek prawny macierzyństwa powstaje dopiero z chwilą urodzenia się dziecka, choć stosunek biologiczny powstaje bez wątplenia z chwilą poczęcia dziecka (zob. art. 75, zgodnie z którym jest **dopuszczalne uznanie** przez ojca dziecka poczętego; macierzyństwo zaś jest przesłanką ustalenia ojcostwa, o czym wyżej Nb 10). Zasada ta została również przyjęta w art. 2 Europejskiej Konwencji o statusie prawnym dziecka pozamałżeńskiego, sporządzonej w Strasburgu 15.10.1975 r. (Dz.U. z 1999 r. Nr 79, poz. 888), zgodnie z którym pochodzenie dziecka pozamałżeńskiego od matki ustala się wyłącznie na podstawie faktu jego urodzenia.

19 2. **Zasada *mater semper certa est*.** Początkowo polski ustawodawca wychodził z założenia, że matka zawsze jest pewna (*mater semper certa est*) i w konsekwencji nie regulował kwestii dochodzenia macierzyństwa. W orzecznictwie i w doktrynie nigdy jednakże nie budziła żadnych wątpliwości dopuszczalność zarówno ustalenia, jak i zaprzeczenia macierzyństwa. Obecnie zaś paradoksalnie polski ustawodawca, wychodząc z tego samego założenia, prawnie uregulował kwestie związane z ustaleniem i zaprzeczeniem macierzyństwa. Pierwszy zaś z przepisów regulujących te materie wypowiada *expressis verbis* zasadę *mater semper certa est* (art. 61⁹). Polski ustawodawca nadal natomiast **nie przewiduje** – w odróżnieniu od systemów prawnych niektórych państw obcych – możliwości uznania dziecka przez matkę (choćaż reguluje uznanie ojcostwa jako jeden z trzech sposobów ustalenia ojcostwa).

20 3. **Zasada *mater semper certa est* w wypadkach sztucznego poczęcia dziecka.** W praktyce zasada *mater semper certa est* obowiązuje bez żadnych wyjątków również w wypadkach sztucznego poczęcia dziecka, mianowicie sztucznej inseminacji (sztucznego unasiennienia, *inseminatio artificialis*) homologicznej lub heterologicznej oraz sztucznego zapłodnienia (zapłodnienia pozaustrojowego, *in vitro*) homologicznego lub heterologicznego (zob. uw. do art. 68). Wątpliwości mogły jednakże powstawać w wypadku tzw. **macierzyństwa zastępczego** [zob. *M. Działyńska*, Macierzyństwo zastępcze, SP 1993, Nr 1; *taż*, Problematyka prawna macierzyństwa

zastępczego, [w:] Wspomagana prokreacja ludzka – zagadnienia legislacyjne, Poznań 1996; *M. Nesterowicz*, Problemy prawne nowych technik sztucznego poczęcia dziecka, PiP 1985, Nr 2; *M. Saffjan*, Prawo wobec ingerencji w naturę ludzkiej prokreacji, Warszawa 1990, s. 135 i nast. oraz s. 429 i nast.].

4. **Macierzyństwo zastępcze** polega na tym, że zapłodnienie komórki jajowej żony 21 jest dokonywane pozaustrojowo (*in vitro*) nasieniem męża albo innego mężczyzny, a następnie dochodzi do wszczęcia embrionu do organizmu innej kobiety mającej urodzić dziecko. Zabieg implantacji embrionu jest zwykle dokonywany na podstawie „umowy” między dwiema kobietami za zgodą męża tej z nich, która ma zostać „matką prawną” albo przysposobić dziecko. Zasada, zgodnie z którą **matką dziecka** jest kobieta, która je urodziła, nie może być zmieniona przez umowę między zainteresowanymi osobami. Nie można też w drodze umowy zobowiązać się do oddania dziecka małżonkom, którzy są dawcami komórki jajowej i (w jednym z wymienionych wariantów) nasienia oraz zamierzają dziecko przysposobić. Umowy takie są z mocy samego prawa nieważne i nie wywołują żadnych skutków prawnych (zob. *M. Nesterowicz*, Problemy prawne, s. 48; *S. Piechocki*, Aspekty prawne sztucznego zapłodnienia i implantacji embrionu, NP 1983, Nr 6, s. 66; *M. Saffjan*, Prawo wobec ingerencji, s. 430–443). Niezależnie od tego należy podkreślić, że przeciwko dopuszczalności takich zabiegów przemawiają zarówno przeciwwskazania natury etycznej, jak i medycznej (wszczepiony embrion jest bowiem genetycznie obcy kobiecie, co stwarza poważne ryzyko dla rozwoju płodu; zob. *M. Nesterowicz*, Problemy prawne, s. 51).

5. **Matka biologiczna a matka prawna**. Jednakże w sytuacji, gdy dochodziło 22 do urodzenia dziecka w wyniku realizacji rozważanej „umowy”, powstawała zasadnicza wątpliwość co do tego, która kobieta jest biologiczną matką dziecka: ta, która je urodziła, czy ta, która jest dawczynią komórki jajowej. W doktrynie przyjmowano, że brak było – tak *de lege lata*, jak i *de lege ferenda* – uzasadnionych podstaw do odstępowania od ustalonej od wieków reguły *mater semper certa est*, zgodnie z którą matką biologiczną dziecka, a więc i prawną, jest ta kobieta, **która dziecko urodziła** (tak w szczególności *S. Piechocki*, Aspekty prawne, s. 65; zob. też wyd. 1 niniejszego Komentarza, art. 62 Nb 14). Skoro jednak pojawiały się również odmienne wypowiedzi (zob. *A. Ważbiński*, Najnowsze osiągnięcia nauk przyrodniczych a kodeks rodzinny i opiekuńczy, Pał. 1966, Nr 5, s. 20–23), dlatego wyraźne przesądzenie w ustawie, że matką dziecka jest zawsze ta kobieta, która je urodziła, zasługuje na pełną aprobatę.

IV. Przepisy intertemporalne

1. **Zasada bezpośredniego działania nowej ustawy**. W ustawie z 6.11.2008 r. 23 o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 220, poz. 1431) przyjęto, zgodnie z zasadą bezpośredniego działania nowej ustawy (art. V PWKRO), że przepisy tej ustawy stosuje się do stosunków w niej unormowanych, chociażby powstały przed dniem jej wejścia w życie (art. 9 ust. 1). **Wyjątki** od tej zasady zostały określone w przepisach art. 9 ust. 2 i 3 ustawy z 6.11.2008 r. Pierwszy z nich dotyczy wszczętych przed dniem wejścia w życie ustawy spraw o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, a także spraw o rozwód, separację lub unieważnienie małżeństwa, do których stosuje się przepisy dotychczasowe. Drugi z nich odnosi się do uznania dziecka, które nastąpiło przed dniem wejścia w życie ustawy z 6.11.2008 r., do którego stosuje się dotychczasowe przepisy o unieważnieniu uznania dziecka.